

Bilješke iz bogoslovske literature.

Biblijsko-prevodilačka bilješka.

Psalam 1, 1.

Piše: Dr. A. Sović.

Prije nekoliko vremena izašao je u „Kat. Listu“ (br. 5. o. g.) članak pod naslovom: »Et in cathedra pestilentiae non sedit«, iz kojega razabiramo, te naš marljivi radnik na polju biblijsko-eksegetske znanosti O. P. Vlašić, prema izdanje zamašnog djela pod naslovom: »Psalmi Davidovi na temelju hebr. teksta protumačeni, osobitim obzirom na Aleks. i Vulg. prijevod«. Djelo je još u rukopisu (neštampano) i — nedovršeno. Iz njega nam on u spomenutom članku iznosi kao neki specimen prijevod i tumačenje 3ju stihova retka prvog Psalma 1., te »kritičko-filološka opažanja« k stihu 3ćem istog retka (k stihu 1. i 2. izostavljena su takva opažanja). — Iz članka ujedno razabiramo, te je on nakanio još koji puta iznijeti iz te svoje radnje prijevod i tumačenje kojeg nejasnijeg mjesta pojedinih Psalama. On to čini s nakanom, da u jednu ruku već sada pripomogne boljem razumijevanju Psalama i prema tome pobožnijem recitovanju sv. časoslova, a u drugu ruku, da tim načinom ponuka koga toga (»koji se ovim pitanjima bavi«), ne bi li i takav proučio dotično mjesto, te ga upozorio na kakovu manjkavost u njegovu prijevodu, da uzmogne onda razložne opaske uzeti u obzir pri eventualnom štampanju cijele radnje.

Budući da smatramo ovo pothvatanje O. P. Vlašića u svakom pogledu važnim i praktičnim, pripravni smo, koliko nam je moguće, odazvati se želji njegovoj, te k iznesenom prijevodu i tumačenju Ps. 1. 1. prisloniti neke naše opaske u nadi, te će izmjena misli pokoristiti dobroj stvari.

Da započnemo.

1. Redak 1. Psalma 1. glasi u prijevodu O. Vlašića ovako :
 »Blago čovjeku, koji ne ide na vijeće bezbožničko,
 i na putu grješnika ne stoji,
 i u društvu podsmjevača ne sjedi«.

Isti redak glasi u hebrejskom (masoretskom) izvorniku (= M) odnosno u Aleksandrijskom prijevodu (Septuaginta = LXX) i Vulgati (= V) ovako :

M

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת
 רשעים
 ובדרך השאים לא עמד
 ובמושב לצים לא ישב

LXX.

*Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη
 ἐν βουλῇ ἀσεβῶν,
 καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη,
 καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ
 ἐκάθισεν.*

M (u transkripciji)

Ašre haiš ašer lo halakh baacath
 rešaim,
 ubhedherekh chattaim lo amadh
 ubhemošabh lecim lo jašabh.

V.

Beatus vir, qui non ablit in con-
 silio impiorum,
 et in via peccatorum non stetit
 et in cathedra pestilentiae non
 sedit.

Pita se, da li gore naveden hrvatski prijevod odgovara hebrejskom (M) izvorniku (odnosno LXX i V.)?

Ogledajmo iznajprije 1. stih, koji glasi:

»Blago čovjeku, koji ne ide na vijeće bezbožničko«.

Ako isporodimo taj stih sa prijevodom Daničićevim, opažamo, te je odanle doslovno preuzet. To ipak ništa ne smeta, jer g. prevodilac sam priznaje, te se redovito služi jezikom (t. j. in concreto: prijevodom) Daničićevim, gdje god vjerno odrazuje smisao izvornika. To je, da pripadom spomenemo, i jedino ispravan put, jer mi jezično ljepšeg prijevoda od Daničićeva nemamo i ne možemo imati. On je u tom pogledu remek-djelo prvoga reda, s kojim se je pok. Daničić, kako je to pošliednje dane života svoga pred prijateljima sam često sa zadovoljstvom spominjao, mnogo namučio i natrudio — u korist svome narodu.¹ Zato ga valja s te strane poštivati.

Ali druga je stvar vjernost Daničićeva prijevoda u jedinim versovima sv. Pisma.

Tuj treba biti na oprezu i svaki vers tačno ispitati, jer Daničić, ako je i imao (kako ćemo malo kasnije vidjeti) za podlogu svoga djela jedan vrstan (doslovni) latinski prijevod iz Hebrejskoga, ipak sam nije poznao hebrejskog jezika.

Zato se sada pita, da li Daničićev prijevod i na ovom mjestu o kojem baš radimo, doista vjerno odrazuje smisao izvornika tako, te ga je naš g. prevodilac smio odanle bez promjene uzeti.

¹ Isp. „Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“, knjiga LXXVII. s. 197.

Držimo, da ne.

Smisao naime i tačan prijevod hebr. izvornika jest ovo:

»Blago čovjeku, koji ne hodi (t. j. ne živi) po savjetu bezbožničkom«.

Jasno to proizlazi iz analize izvornog teksta. Hebrejska naime riječ רצו ('eca) odnosno רצו ('acath), za koju Daničić imade »vijeće«, znači po hebrejskim rječnicima: savjet, svjet, V: consilium, a nipošto »vijeće«, koja potonja riječ opet u hrvatskom znači: sabor, zbor, gdje se vijeća, odnosno i samo vijećanje (deliberatio).² S ovim je onda u najužoj svezi, što u hebr. izvorniku glagol הלך (halakh) (= ići, hoditi) nije spojen sa prijedlogom ל (el) ili ל (l(a), što bi značilo: ići na; nego sa prijedlogom ב (b(a) što onda znači: hoditi po, prema (secundum, ad). Glagol הלך (halakh) nadalje ne znači samo: ići, hoditi, u materijalnom smislu, nego imade u hebrejskom vrlo često i tropsko (preneseno) značenje: živjeti, provoditi način života prema stanovitim načelima. Da je tome tako, može se vidjeti n. pr. u velikom Drachovom rječniku, gdje se baš ove riječi našeg stiha, o kojima besjedimo, navode (hebrejskijem slovima) i tumače sa: *vivit secundum consilium impiorum*.³

Prema tome je dakle izvan svake sumnje, te se pravi smisao hebr. izvornika odrazuje jedino u prijevodu: »Blago čovjeku, koji ne hodi po savjetu bezbožničkom«, odnosno »koji ne živi po savjetu bezbožničkom«. U prijevodu čini nam se ipak bolje ostaviti trop nerazriješen (t. j. hoditi mj. živjeti), da se tako sačuva originalnost frazeologije sv. Pisma.

Ovakav prijevod traži onda i narav moralne pouke, što se u njemu krije. Samo u ovom smislu naime jest moralni nauk, što ga sadržaje redak, *vazda i s t i n i t*. U prijevodu Daničićevu to nije. Netko naime može ići na vijeće bezbožničko, a da za to ne mora biti zao čovjek — i kao [indirecte barem] biti isključen od blaženstva. Tako n. pr. Josip iz Arimateje išao je kao *βουλευτής* (vijećnik) na vijeće, koje je zaključilo ubiti Isusa, pa ipak sv. Pismo veli za njega izriječkom, te je bio čovjek

² Isp. Iveković-Broz, Rječnik II. P—Ž str. 715.

³ Paulus Drach, *Catholicum Lexicon Hebr. et Chald.* p. 162. col. a. Isp. takogjer Iveković-Broz, Rječnik Hrvatskoga jezika I. A—O. str. 379.: **hoditi** 1 b) u prenesenom smislu, u bibliji hoditi: držati što, držati se čega, živjeti po

dobar i pravedan, koji nije pristao na zaključak (savjet) bezbožnika. (Luk. 23, 20—1.) Isto tako Nikodem ide na slično vijeće, ali na njem brani Isusa govoreći: „Zar zakon naš sudi čovjeka, ako ga prije ne sasluša?“ (Iv. 7, 51.) Nije dakle po sebi zlo ići na vijeće bezbožničko i ne isključuje od blaženstva; pače može biti stvar dobra, da se osujete opake namjere itd. — S druge strane pako može netko i ne ići na vijeće bezbožničko, a da uza sve to nije blažen, jer se s kakvagod razloga (u. pr. ljudskog obzira) namjerice apsentira od polaska na vijeće, ali praktično ipak živi po zaključcima (savjetu) vijeća bezbožničkog. U tom smislu bi onda u 1. stihu promatranom za sebe bila uključena kriva moralna nauka, kao da je naime dosta za blaženstvo, te netko ne ide na vijeće bezbožničko, a za praktično življenje nije se bojati.

U smislu pako, kako smo mi preveli, jest svaka kriva nauka isključena, odnosno moralna nauka je sa svake strane čista i svijetla. U tom smislu jest irelevantno, da li tko ide ili ne ide na vijeće bezbožničko, glavno je, da ne živi (hodi) po načelima (savjetu) bezbožničkom. U tom je onda blaženstvo (ašre) čovjeka.

S hebrejskim izvornikom se potpunoma slaže i prijevod LXXin i Vulgatin, koji upravo ropski odrazuju smisao izvornika. LXX. naime kaže: *ἐπορεύθη ἐν βουλῇ*, a ne *εἰς βουλήν*. Isto tako Vulgata: *abiit in consilio*; ne: *in consilium*. Ništa pako ne smeta, što se Vulgata ovdje služi sa složenim glagolom: *ab-ire* in j. ire. Glede složenica latinskih glagola u Psaltiru Vulgatinu vrijedi naime slijedeće pravilo, što nam ga daje vrsni poznavalac Psalama dr. M. Mičoch: *›Vulgata saepe utitur verbis compositis (autor potcrtao) pro simplicibus; v. c. abire pro: ire, ambulare; retribuere pro: tribuere‹* itd.,⁴ te tom prilikom još izrijeком upozoruje na naš stih.⁵

Prema tome dakle Vulgatin: *abire* = *ire, ambulare*. Prijedlog *›in‹* pako (LXX.: *ἐν*), koji u Vulgati dirigira ablativ, a ne akuzativ (u grč. dativ), valja uzeti u smislu: *›secundum, ad‹*, što onda posve odgovara značenju hebrejskog prijedloga *ב* (*be*).

Ako se pita, kako je Daničić došao do svoga prijevoda, odgovaramo slijedeće:

⁴ Psalterium seu Liber Psalmorum, Olomucii 1890. p. 16.

⁵ Ib. p. 18.

Daničić je svoj prijevod Sv. Pisma St. Zavjeta načinio prema latinskom tekstu (prijevodu) Immanuela Tremellius-a⁶.

To je jasno iz njegove korespondencije sa agentom britanskog biblijskog društva Millardom, koja se čuva u našoj akademiji.⁷ U listovima mu se (jer nije znao hebrejski, što e u drugim prilikama *conditio sine qua non*) nalaže da imade za podlogu uzeti baš Tremellijev prijevod, koji spada u najvrsnije među svim (doslovnim) prijevodima sv. Pisma iz Hebrejskoga. Društvo samo pribavilo mu u tu svrhu jedan in folio eksemplar Amsterdamskog izdanja iz 17. v., koji je Daničić poslije morao vratiti. Kao pomagala služili su mu tekstovi Septuaginte, Vulgate i neki noviji, navlastito slavenski prijevodi, ali rečeni Tremellijev tekst jest njegov pravi izvornik.

U tom tekstu pako (pri ruci mi je jedan in folio eksemplar iz g. 1596., koji mi je liberalno poslala sveučilišna biblioteka u Budimpešti) glasi 1. stih: *Beatus est vir ille, qui non ambulat in consilio improborum*, dakle u glavnom kao i LXX. i Vulgata. — Budući da Daničić, kako već prije rekosmo, nije

⁶ Immanuel Tremellio * 1510. u Ferrari u Italiji od židovskih roditelja, kasnije (1540.) pokršten i prešao na protestantizam, koji se u svojim počecima od mnogih neupućenih (kakav bješe i Tremellio) smatrao kao neka reformacija pravog kršćanstva na bolje. Profesor u Heidelbergu. † 1580. u Sedanu. Bješe u svoje doba jedan od najučenijih poznavalaca semitskijeh jezika; navlastito poznašao temeljito jezik hebrejski. Njegov prijevod (prvo izdanje 1579. u 2 toma in folio Frankfurt na M.) veoma se cijenio i bio često izdavan. U njemu se nalaze prevedene (od ruke sinovca i pomagača Tremellijeva — Franciska Junius-a) i Sv. knjige t. zv. drugokanonske, koje inače protestanti izlučuju iz sv. kanona. — Daničić ih nije preveo, jer se čudnim načinom nije nitko od naših dosjetio, te valjanom čovjeku (koji je živio od svog pera) ponudio kakvu nagradu za trud, kako je to dobivao (32 dukata po arku) prevodeći Sv. Knjige prvokanonske — od tugjina. Šteta je to (makar bješe laik i Srbin; Theodotion bijaše, da pripadom spomenem, krivovjerac Ebionita, pa je ipak cijela Crkva prihvatila njegov prijevod knjige Daničelove odbacivši LXXin), jer se po svoj prilici ne će tako brzo naći čovjek, koji bi na području klasična jezika dostigao Gjura Daničića, i u jednakom jezičnom genreu znao prevesti Sv. Knjige t. z. drugokanonske; dok bi se laglje mogao naći tkogod, koji bi umio tačno revidirati i ispraviti njegov prijevod. Upravo je zanimivo, kako oni u Londonu nijesu promašili pravi čas.

⁷ Posebnu studiju o tom predmetu sprema za našu akademiju g. Radivoj Vrhovac, ravnatelj gimnazije u Srijem. Karlovcima, kojemu ovdje zahvaljujem na mnogim informacijama o rečenoj korespondenciji (svoga 88 listova).

znao hebrejski (sam to izrijeком priznaje u jednom pismu na Millarda i nadodaje, kad bi bilo nade, da će se skoro roditi čovjek, koji bi znao srpski i hebrejski, nikada se on ne bi toga posla laćao), to nije čudo, da Tremellijev hebraizam: »ambulat in consilio« nije pravo razumio i — krivo ga razriješio.

Toliko o 1. stihu.

Glede vjernosti prijevoda O. P. Vlašića u 2. i 3. stihu nemamo ništa primijetiti, jer po sebi sasvijem tačno odrazuje izvornik. Jedino čini nam se, s obzirom na hrvatsku jezičnu stranu, da je u 2. stihu elegantniji prijevod Daničićev, koji glasi: »i na putu grješnikom« nego kako to imade O. Vlašić »i na putu grješnikâ«. Pa i konsekventnost traži Daničićevu dikciju, jer, ako se je hebrejska imenica bez artikula רשעים (rešaim — impiorum) u 1. stihu prevela sa pridjevom »bezbožnički«, onda bi valjalo i sa njezinim (bez artikula) imeničnim sinonimom u 2. stihu חטאים (hattaim — peccatorum) slično postupati, te ga prevesti sa pridjevom: grješnički. — Konsekvenca bi to tražila i za 3. stih, gdje je onda Daničić, valjda ut variatio in fine delectet, imenicu »podsmjevači« opisao sa: »nevaljali ljudi«, koja uslijed kompozicije ne podnosi promjene u pridjevno (adjektivno) stanje. Inače pripominjemo, te je Daničić imenicu: לֵעַ (lec), koja dolazi u Hebrejskom tekstu svega 17 puta, u 16 navrata preveo sa: »podsmijevač«; jedino ovdje mu se izmaklo »nevaljali ljudi«, premda i Tremellius imade »derisorum«. Tuj je dakle prijevod O. P. Vlašića mnogo korektniji i tačniji od Daničića, koji je očito nešto preopširno uzeo i opisao imenicu: lec (derisor).

Prema svemu, što smo doslije kazali, glasio bi u svakom pogledu ispravan prijevod Ps. 1, 1. ovako:

»Blago čovjeku, koji ne hodi [živi] po savjetu bezbožničkom

i na putu grješničkom ne stoji,

i u društvu podsmjevačkom ne sjedi«.

Što se tiče »kritičko-filoloških opažanja«, koja stoje pred prijevodom i tumačenjem O. Vlašića, ali se odnose samo na 3. stih, valja reći, da su ona najbolji dokaz za njegovo inače solidno nastojanje i rad. Jedino valja primijetiti, da hrvatska transkripcija hebrejskog slova לֵעַ ne podnosi »z« već »c« ili »s« (dakle: lecim mj. lezim). Isto tako (i s obzirom na neke druge članke) pripominjemo, da u transkripciji nije zgodno reprodu-

cirati t. z. › (jod) quiescens sa hrvatskim ›j‹. Takav › je naime u staro doba (uslijed nestašice vokalnih znakova) služio kod čitanja za oznaku vokala: i, e (= mater lectionis), a sada se (pošto je Biblija od Masoreta punktirana) kaže za nj, da miruje (quiescira) na tim sebi homogenim vokalima (i, e), dolazili oni sad na sredini ili na kraju odnosne riječi. To drugim riječima znači, te se takav › u Hebrejskom danas uopće ne izgovara. Zato: ašre mj. ašrej; haššeminith mj. haššemijnit itd.

Bilo bi nam drago, da nam je O. P. Vlašić pružio u prijevodu čitavi prvi Psalam sa cijelim komentacijonim aparatom. Tada bismo mogli dobiti jasniju sliku o zamišljaju njegova djela.

Apologetska sitnica.

Da li može privatnu ili javnu molitvu zamijeniti u čovjeku svijest dužnosti prema naravnomu moralnomu zakonu.

1. Kant je kušao, da kršćansku vjeru svede na samu etiku, a u kršćanskim tajnama nije vidio drugo osim slika, kojima su simbolovana svojstva ljudske naravi i ideali etičke savršenosti, prema kojima treba ljudsku narav pročišćivati, upopunjivati, usavršivati. Kant je pokušao da skine sa kršćanske religije nadprirodno odijelo i nju svede u granice same prirodne etike. U svomu djelu »Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft« uvodi čovjeka u kraljevstvo Božje, a to je kršćanstvo. Tu čovjek mora, govori Kant, da Bogu služi budeći u duhu svomu svijest i osjećaj dužnosti prema moralnomu zakonu; a u tomu je ono, što se zove privatna molitva.

»Molitva, nastavlja Kant, ako se smatra kao jedna obredna služba Božja i stoga kao sredstvo milosti, takovo je shvaćanje praznovjerje, jer je to naprosto jedna želja otkrivena jednomu biću, koje ne treba, da mu se otkrivaju ni namjere ni osjećaji. Uslijed čega Bogu se ne pruža nikakova služba, jer tu nema nikakove dužnosti, koja bi se morala smatrati Božjom zapovijedi. Duh molitve, koji bi morao bez prestanka biti u našem srcu, sastoji se u tomu, kada se ima iskrena želja Bogu ugoditi u svim našim djelima, to jest, kada budemo mi ovršili svako naše djelo i to bude popraćeno na-